

YAŞAMIN KISALIĞI ÜZERİNE

Kategori: Etik ve Felsefe

Yazar Hakkında Bilgi

Lucius Annaeus Seneca (MÖ 4 - MS 65), Roma İmparatorluğu döneminde yaşamış önde gelen Stoacı filozof, devlet adamı ve trajedi yazarıdır. İmparator Nero'nun hocalığını yapmış, çalkantılı siyasi yaşamının ardından gözden düşmüştür.

Felsefi birikimini aktardığı *Ahlaki Mektuplar* ve *Yaşamın Kısalığı Üzerine* gibi eserleriyle tanınmıştır. Bilgelik, içsel huzur, zamanın değeri ve erdem konularını işlemiştir.

Nero'nun emriyle intihara zorlanarak trajik bir şekilde yaşamını yitirmiştir. Kaleme aldığı eserler Stoacı felsefenin günümüze kalan en temel kılavuzları arasına girmiştir.

Kitabın Konusu ve Ana Fikri

Kitabın Konusu

Lucius Annaeus Seneca'nın kaleme aldığı *Yaşamın Kısalığı Üzerine*, insanların zamanın kıssalığından yakınmasına rağmen, ellerindeki zamanı gereksiz meşguliyetler, tutkular ve kötü alışkanlıklarla nasıl boşa harcadıkları ve zamanı doğru yönetme bilincini ele alır.

Kitabın Ana Fikri

Yaşam doğası gereği kısa değildir; sorun, insanların zamanın değerini bilmeyerek onu savurganca harcaması ve hayatın sonuna gelindiğinde asıl önemli şeyleri fark etmesidir.

Yaşamın Kısıklığı Üzerine (De Brevitate Vitae), Roma Stoacılığının zaman, ölüm, meşguliyet ve iyi yaşam üzerine en çarpıcı metinlerinden biridir. Seneca'nın temel iddiası oldukça açıktır: İnsanlara kısa bir yaşam verilmiş değildir. Asıl sorun, sahip olduğumuz zamanın önemli bölümünü değersiz uğraşlara, tutkulara, başkalarının taleplerine ve sürekli ertelenen planlara harcamamızdır. Yaşam doğru kullanıldığında büyük işler için yeterince uzundur; kötü kullanıldığında ise daha insan farkına varmadan tükenir.

Bu kısa girişten sonra kitabın özetine geçebiliriz.

Seneca, eserini Paulinus'a hitaben kaleme alır ve daha ilk bölümde insanların yaşamın kısıklığından yakınmakta haksız olduklarını söyler. Doğa insana yetersiz zaman vermemiştir; yaşamın büyük bölümünü boşa harcayan insanın kendisidir. Büyük bir servet kötü birinin elinde hızla dağılabilirken mütevazı bir servet iyi yönetildiğinde büyüyebilir. Yaşam da böyledir. Onu iyi yöneten biri için insan ömrü önemli işler yapmaya yetecek kadar uzundur.

İnsanlar zamanlarını açgözlülük, gereksiz işler, şarap, tembellik, hırs, ticaret tutkusu, savaş isteği ve başkalarına kıymeti bilinmeyen hizmet etmekle tüketir. Bazıları başkalarının talihinin peşinde koşarken kendi hayatından yakınıyor; bazıları ise sürekli yeni planlara yönelir ve belirli bir amaç edinmeden yaşam boyunca savrulur. Seneca'ya göre bu insanların sorunu yalnızca yanlış işler yapmaları değildir. Daha temel sorun, kendi yaşamlarının efendisi olamamalarıdır.

Zenginlik ve yüksek makamlar da insanı bu durumdan kurtarmaz. İnsanların görmek için koşturduğu, başarılı ve talihli saydığı kişiler çoğu zaman sahip olduklarının ağırlığı altında ezilirler. Zenginlik yük olabilir, sürekli haz arayışı insanı tüketebilir, çevresindeki destekçi ve müşterilerden oluşan kalabalık kişiyi kendi zamanından mahrum bırakabilir. Herkes başkasının işiyle uğraşırken neredeyse hiç kimse kendi hayatının sahibi değildir.

Seneca insanların mallarını büyük bir titizlikle koruduklarını, buna karşılık zamanlarının başkaları tarafından kullanılmasına şaşırtıcı biçimde izin verdiklerini söyler. Para konusunda cimri olan insan, cimrilik etmesi gereken asıl şey olan zamanı konusunda savurgandır. Bir insan yaşamının muhasebesini yaptığında yaşadığı yılların ne kadarının gerçekten kendisine ait olduğunu sorgulamalıdır. Tefeciler, müşteriler, ilişkiler, tartışmalar, hastalıklar, eğlenceler, toplumsal zorunluluklar ve yersiz kederler hesaplandığında insanın sandığından çok daha az yaşamış olduğu ortaya çıkar.

İnsanların en büyük hatalarından biri de yaşamayı geleceğe ertelemeleridir. Elli yaşında görevlerinden çekileceğini, altmışında kendine zaman ayıracağını söyleyen biri geleceğin kendisine verileceğinden eminmiş gibi davranır. Oysa insanın o yaşlara kadar yaşayacağını hiçbir garantisi yoktur. Seneca'ya göre zihni geliştirmeyi ve gerçekten yaşamaya başlamayı hayatın geriye kalan, artık başka işe yaramadığı düşünülen bölümüne bırakmak büyük bir yanılığdır.

Yüksek makamlardaki kişiler de çoğu zaman bu yanılgıdan kurtulamamıştır. Seneca bunun ilk örneği olarak Augustus'u gösterir. Roma dünyasının en güçlü insanlarından biri olan Augustus, devlet işlerinden uzaklaşıp kendisine ait bir yaşama kavuşacağı günün özlemini çekmiştir. Savaşlar, siyasi mücadeleler, komplolar ve aile sorunları arasında yaşayan Augustus için inziva neredeyse ulaşılması güç bir mutluluk haline gelmiştir. Başkalarının kaderini belirleyecek kadar güçlü bir insanın en büyük arzularından birinin kendi zamanına sahip olmak olması oldukça anlamlıdır.

Cicero da benzer bir örnektir. Cumhuriyetin çöküş döneminde Catiline, Clodius, Pompey ve Crassus gibi aktörler arasında sıkışan Cicero, siyasi hayatın içinde huzur bulamamıştır. Seneca onun Atticus'a yazdığı bir mektupta Tusculum'daki evinde kendisini "yarı mahkûm" olarak tanımlamasına dikkat çeker. Burada Seneca'nın eleştirisi yalnızca Cicero'nun siyasi sıkıntılarına yönelik değildir. Ona göre bilge insan hiçbir zaman "yarı" özgür veya "yarı" mahkûm değildir; gerçek özgürlük siyasi şartlara değil, insanın kendi zihni üzerindeki egemenliğine bağlıdır.

Livius Drusus'un yaşamı da benzer biçimde çocukluktan itibaren kamusal hırslarla tüketilmiştir. Drusus hayatında hiç tatil yapmadığından yakınıdır. Seneca'ya göre sorun, yıllarca aynı hayat biçiminden şikâyet edip yine de onu değiştirmemektir. Bir insan bin yıl yaşasa bile hırsları, tutkuları ve dağınık amaçları bu uzun zamanı daraltabilir. Zamanın kaçması yalnız onun hızından kaynaklanmaz; insanın onu değerlendirmeyi bilmemesinden kaynaklanır.

Seneca özellikle şarap ve şehvet uğruna geçirilen yaşamı utanç verici meşguliyetlerin başında sayar. Bununla birlikte açgözlülük, öfke, savaş tutkusu, gösteriş ve anlamsız zafer arayışı da insanın zihnini dağıtır. Sürekli farklı şeylerle uğraşan bir zihin herhangi bir sanatı derinlemesine öğrenemeyeceği gibi yaşama sanatını da öğrenemez. Seneca için yaşamak da ölmek de öğrenilmesi gereken birer sanattır ve insanın bütün ömrü bu eğitime yetmeyebilir.

Zamanın değersiz görülmesinin nedenlerinden biri onun gözle görülür olmamasıdır. İnsanlar para ve malları dikkatle hesaplar fakat yıllarını hiçbir karşılık istemeden dağıtırlar. Buna rağmen hastalık veya ölüm yaklaştığında yaşamak için bütün servetlerini vermeye hazır hale gelirler. Bu çelişki Seneca açısından insanın zamanın gerçek değerini ancak onu kaybetmeye yaklaştığında anlamasının göstergesidir.

Kaybedilen zamanın geri getirilmesi mümkün değildir. Yaşam başladığı yönde ilerler ve hiçbir hükümdar onu durduramaz. İnsan başka şeylerle meşgulken yaşam sessizce akıp gider. Bu nedenle kaç yıl yaşayacağımızı bilmememiz zamanı daha dikkatli korumamızı gerektirir.

Yaşamı gelecekte kurulacak daha iyi bir hayat uğruna sürekli ertelemek de aynı hatanın başka bir biçimidir. İnsan şimdiki zamanın yüklerinden kurtulmak için gelecekteki bir tarihe umut bağlar; fakat o tarih geldiğinde başka bir beklenti ortaya çıkar. Böylece şimdiki zaman sürekli geleceğe kurban edilir. Seneca yaşamı geleceğe ertelememeyi öğütler.

Meşgul insan sürekli geleceğe yetişmeye çalışır. Bir makama ulaşmak ister, ulaştığında görev süresinin bitmesini bekler. Bir gösteri düzenlemek ister, sorumluluğu alınca ne zaman

sona ereceğini düşünür. Bir avukat mahkemelerde ün kazanmak ister, sonra tatile çıkacağı günü özler. İnsan şimdiki zamandan sıkılırken geleceği arzularak hayatını geçirir.

Buna karşılık zamanını kendi yaşamına ayırabilen kişi her günü sanki son günüymüş gibi yaşayabilir. Böyle biri yarını ne tutkuyla bekler ne de ondan korkar. Çünkü yaşaması gereken şeyleri sürekli geleceğe bırakmamıştır. Seneca'nın burada savunduğu düşünce, her an haz peşinde koşmak değil; yaşamı sürekli ertelenen bir tasarı haline getirmemektir.

İnsanın uzun süre yaşamış olması da gerçekten yaşamış olduğu anlamına gelmez. Seneca, kır saçların ve kırışıkların tek başına uzun bir yaşamın kanıtı olmadığını vurgular. Fırtına içinde sürekli aynı yerde sürüklenen bir gemi uzun bir yolculuk yapmış sayılmaz. Aynı biçimde onlarca yıl farklı tutkular, işler ve başkalarının talepleri arasında savrulan biri de uzun yaşamış değil, yalnızca uzun süre var olmuş olabilir.

Seneca daha sonra yaşamı üç döneme ayırır: geçmiş, şimdi ve gelecek. Şimdiki zaman çok kısadır; sürekli hareket halindedir ve daha yakalanamadan geçer. Gelecek belirsizdir. Geçmiş ise kesinleşmiştir ve talihin artık onun üzerinde hiçbir gücü yoktur.

Fakat meşgul insanların geçmişle ilişkisi de sorunludur. Kötü kullandıkları zamanı hatırlamak onlara acı verdiğinden geriye bakmaktan kaçınırlar. Hırslarını, açgözlülüklerini ve yanlış kararlarını hatırlamak istemezler. Buna karşılık huzurlu bir zihin geçmişine dönebilir, yaşadıklarını yeniden değerlendirebilir ve geçmiş zamanı yeniden kendi yaşamının bir parçası haline getirebilir. Seneca'ya göre geçmiş, talihin artık insandan alamayacağı tek zaman dilimidir.

Meşgul insanların zihni ise dibi delik bir kaba benzer. İçine ne kadar su doldurulursa doldurulsun suyu tutamaz. Aynı şekilde dağılmış ve tutkularla parçalanmış bir zihin de kendisine verilen zamanı koruyamaz. Bu nedenle sorun yalnızca ne kadar zamanımız olduğu değil, zihnimizin onu içinde tutabilecek kadar düzenli olup olmadığıdır.

Yaşlılık geldiğinde birçok insan birkaç yıl daha yaşamak için yalvarır. Gençmiş gibi davranmaya çalışır ve ölüm düşüncesini kendisinden uzaklaştırır. Fakat ölüm yaklaşıncı aslında uzun yıllar boyunca gerçek anlamda yaşamadığını fark eder. O zamana kadar hep gelecekte bir gün inzivaya çekileceğini, kendine zaman ayıracağını düşünmüştür.

Buna karşılık meşgulliyetlerden gerçekten kurtulmuş bir yaşamın hiçbir bölümü başkalarına devredilmez, savurganlıkla kaybedilmez veya talihe bırakılmaz. Böyle bir yaşamın tamamı insana aittir. Bu nedenle kısa olsa bile tamamlanmış sayılabilir. Seneca'ya göre bilge insan ölüm geldiğinde yaşamdan sürüklenerek koparılmaz; ölümle kararlı bir adımla buluşabilir.

Seneca'nın "meşgul insan" kavramı yalnızca işi çok olan kişiyi ifade etmez. Mahkemelerde, ticarete veya devlet görevlerinde çalışanların yanı sıra görünüşte boş zamanı bulunan insanlar da meşgul olabilir. Evinde oturup koleksiyonlarını düzenleyen, saçını düzeltmeye saatler harcayan, sofraların ayrıntılarıyla uğraşan veya anlamsız eğlenceleri hayatının merkezine yerleştiren kişi de zamanını kendisine ayırmıyor olabilir. Böyle bir inziva gerçek dinlenme değil, Seneca'nın ifadesiyle boş meşgulliyetlerle dolu bir yaşamdır.

Seneca bu eleştiriyi faydasız bilgi merakına kadar genişletir. Odysseus'un kaç kürekçisi olduğu, *İlyada* ile *Odysseia*'dan hangisinin önce yazıldığı veya eski Roma tarihinde belirli bir

uygulamayı ilk kimin başlattığı gibi ayrıntıların insanın karakterine hiçbir katkısı yoksa bunlarla geçirilen zaman da sorgulanmalıdır. Seneca öğrenmeye karşı değildir. Asıl sorusu şudur: Bu bilgi insanın tutkularını azaltıyor mu, onu daha cesur, adil veya asil biri yapıyor mu? Eğer yapmıyorsa bilgi, yaşamı iyileştiren bilgelikten çok gösterişli bir birikime dönüşebilir.

Gerçek anlamda yaşayanlar, Seneca'ya göre felsefeye zaman ayıranlardır. Felsefe sayesinde insan yalnızca kendi kısa ömrüyle sınırlı kalmaz; geçmiş çağların büyük düşünürlerinin yaşamlarına da ortak olabilir. Sokrates'le tartışabilir, Karneades'le kuşku duyabilir, Epikuros'la huzur bulabilir, Stoacılarla insan doğasına üstün gelmeye çalışabilir. Böylece düşünce insanın biyolojik ömrünün sınırlarını genişletir.

Geçmiş filozoflarla kurulan bu ilişki Seneca için sıradan toplumsal ilişkilerden farklıdır. Onlar insandan zaman çalmaz; kendi zamanlarını insana verirler. Ziyaretçilerini geri çevirmez, dalkavukluk yapmaz, hakikati saklamaz ve insanı daha iyi hale getirmeye çalışırlar. İnsan biyolojik anne babasını seçemez fakat hangi düşünce geleneğinin mirasçısı olacağını seçebilir. Üstelik felsefenin mirası paylaşıldıkça azalmaz; tersine daha fazla insana ulaşır.

Bu nedenle felsefeye ayrılan zaman Seneca açısından yaşamın genişletilmesidir. İnsan geçmişini hafızasıyla, şimdiyi bilinçli kullanımıyla ve geleceği ölçülü bir öngörüyle bir araya getirdiğinde sıradan ömrün sınırlarının ötesine geçebilir.

Buna karşılık geçmişini unutup şimdiyi ihmal eden ve yalnızca gelecekle ilgilenenlerin yaşamı hem kısa hem kaygılıdır. Meşguliyetler ortadan kalktığında ne yapacağını bilemeyen kişi boş zamandan da rahatsız olur. Bir gösterinin, ziyafetin veya başka bir hazzın başlamasını beklerken zamanın hızla geçmesini ister; istediği an geldiğinde ise onun çok çabuk sona ermesinden yakını. Böylece insan zamanı bazen hızlandırmak, bazen yavaşlatmak ister fakat hiçbir zaman içinde bulunduğu zamanla tam olarak barışamaz.

Makam, servet ve talihin armağanları da huzur sağlamak zorunda değildir. İnsan elde ettiği şeyi kaybetmekten korkmaya başladığında başarı yeni bir kaygının kaynağına dönüşür. Bir hırsın bitmesi başka bir hırsın başlamasına yol açar. İnsan mutsuzluğundan kurtulmak yerine yalnızca onun biçimini değiştirebilir.

Eserin son bölümlerinde Seneca doğrudan Paulinus'a seslenir ve onu kalabalıktan uzaklaşıp daha huzurlu bir limana çekilmeye çağırır. Paulinus yaşamının büyük ve iyi bölümünü devlete vermiştir; bundan sonra kalan zamanı kendisine ayırmalıdır. Ancak Seneca'nın önerdiği inziva tembellik veya uyuşukluk değildir. Tam tersine, inzivada insanın şimdiye kadar yaptığı işlerden daha büyük işlerle karşılaşabileceğini söyler.

Paulinus Roma'nın tahıl tedariki gibi önemli bir kamu görevini yönetmektedir. Seneca onun hesapları büyük bir titizlikle tuttuğunu kabul eder fakat çok daha önemli bir hesap önerir: Devletin tahıl hesabını tutmaktansa kendi yaşamının hesabını tutmalıdır.

Seneca'ya göre insan zihninin daha büyük uğraşları vardır. Tanrının ve doğanın yapısını, ruhun kaderini, evrenin düzenini araştırmak; erdemleri öğrenmek ve uygulamak; tutkuları yatıştırmak; nasıl yaşanacağını ve nasıl ölüneceğini öğrenmek, gündelik idari işlerden daha yüksek bir yaşam biçimi sunar.

Burada Seneca'nın özgürlük anlayışı da belirginleşir. Uykusunu başka birinin programına göre düzenleyen, başkasının hızına göre yürüyen, kime sevgi veya nefret duyacağı kendisine söylenen insanın yaşamı gerçekten kendisine ait değildir. Bir insan yaşamının ne kadar kısa olduğunu öğrenmek istiyorsa kaç yıl yaşadığına değil, o yılların ne kadarının gerçekten kendisine ait olduğuna bakmalıdır.

Yüksek makamlar da bu açıdan pahalıdır; çünkü çoğu zaman yaşamın kendisiyle satın alınırlar. İnsanlar adlarının bir yıla, bir makama veya bir mezar taşına yazılması uğruna bütün yıllarını tüketebilirler. Yaşlılığın sonuna geldiği halde yeni görevler peşinde koşan kişi de aynı yanılığı sürdürür.

Seneca bunun çarpıcı örneği olarak doksan yaşındaki Sextus Turannius'u anlatır. Gaius Caesar tarafından görevden alınınca Turannius kendisini yatağa yatırmış, ailesinden kendisi için yas tutmasını istemiş ve görevi kendisine geri verilene kadar üzüntüsünü sürdürmüştür. Seneca açısından bu örnek, insanın meşguliyetini hayatının anlamı haline getirdiğinde görevinden ayrılmayı neredeyse ölümle eşdeğer görmeye başlayabileceğini gösterir.

İnsanlar başkalarının huzurunu bozarken aynı zamanda kendi yaşamlarından da çalarlar. Ölümü hesaba katmadan uzun vadeli planlar yaparlar; hatta mezar yazıtlarını, cenaze törenlerini ve öldükten sonra adlarına yapılacak işleri bile önceden tasarlarlar.

Seneca eserini sert ve ironik bir benzetmeyle tamamlar. Böylesine uzun yıllar yaşamış görünen insanların gerçek ömürleri o kadar kısadır ki cenazelerinin, Roma'da genç yaşta ölenlerin cenazeleri gibi meşale ve mumlarla yapılması gerektiğini söyler.

Sonuç olarak Seneca'nın *"Yaşamın Kısıtlılığı Üzerine"* kitabı bize şu mesajı verir: Zaman açısından temel sorun yaşamın bize az verilmesi değildir; sorun, elimizde bulunan yaşamın ne kadarını gerçekten yaşadığımızdır. İnsan zamanını hırslara, anlamsız meşguliyetlere, başkalarının beklentilerine ve sürekli ertelenen bir geleceğe bıraktığında uzun yıllar yaşamış olsa bile ömrü kısa kalır. Zamanını koruyan, yaşamını kendi değerlerine göre yöneten ve bilgeliğe ayıran kişi içinse kısa bir ömür bile dolu ve tamamlanmış bir yaşam olabilir.

Yaşamın Kısıtlılığı Üzerine - Temel Çıkarımlar

1. Zamanın Darlığı Değil, Savurganlığı Asıl Sorundur

İnsanlar sıklıkla doğanın kendilerine cimri davranıp kısa bir ömür verdiğinden yakınırırlar; oysa asıl mesele zamanın azlığı değil, elimizdeki büyük bir kısmını bilinçsizce ve verimsizce ziyan etmemizdir.

2. Mal Mülk İçin Titizlenenler, Zamanı Saçıp Savurur

İnsanlar maddi servetleri veya mülkleri söz konusu olduğunda son derece kıskanç ve korumacı olurlar; fakat hayatın en geri alınamaz kaynağı olan zamanı diledikleri gibi harcarken kimse bu tükenişin hesabını tutmaz.

3. Lüzumsuz Meşguliyetler Huzurun Celladıdır

Toplumsal dayatmalar, hırsla kovalanan makamlar, boş dedikodular ve bitmek bilmeyen lüzumsuz uğraşlar insanı esir alır; zihni ve huzuru öğütterek anın yaşanmasına izin vermez.

4. Geleceğin Peşinde Koşarken "Şimdi"yi Kaybederiz

Gözünü hep gelecekteki planlara, kaygılara ve hayallere diken insan, avucundaki tek gerçek zaman dilimi olan "şimdi"yi kaçarır; böylece hayat, farkına bile varılmadan parmakların arasından kayıp gider.

5. Zamanın Gerçek Değeri Ancak Yolun Sonunda Fark Edilir

Birey, ölüm kapıyı çalana ya da yaşlılık bütün ağırlığıyla çökene kadar zamanın ne denli hızla akıp gittiğini idrak edemez; ömrün bittiğini anladığı an ise geriye yalnızca dönüşü olmayan bir pişmanlık kalır.

6. İyi ve Anamlı Yaşam, Felsefe ile Kazanılan Bilgelikten Gelir

Ömrü anlamlı kılıp genişletmenin tek yolu felsefeyle hemhal olmak, geçmişin kadim bilgeliğinden beslenmek ve şimdiki anı erdemle doldurmaktır; aksi takdirde yalnızca nefes alıp vermek gerçek anlamda "yaşamak" sayılmaz.

7. Ömür Kısa Değildir; Mesele Yaşamı Yönetmektir.

Eğer zaman akıllıca ve kişinin kendi öz iradesiyle yönetilirse, ömür her insan için fazlasıyla uzundur. Aslolan, dış etkenlerin ve arzuların kölesi olmadan kendi ruhuna ve bilincine sadık bir hayat kurabilmektir.